

Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı

Emin ÖZDEMİR

Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü

E-mail: eminozdemir@nevsehir.edu.tr

A. Fatih ŞENDİL

Arş. Gör. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü

E-Mail: afsendil@nevsehir.edu.tr

Geliş Tarihi: 9-11-2015 Kabul Tarihi: 30-03-2016

ÖZ

ÖZDEMİR, Emin, ŞENDİL, Fatih A., **Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı**, CTAD, Yıl 12, Sayı 23 (Bahar 2016), s. 337-367.

II. Dünya Savaşı sonrası kutuplara ayrılan dünyada Türkiye, yayılmacı Sovyet tehdidi karşısında Batı Bloğu'nda yer almaya çalışır. Bu sebepten Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren Türkiye, Sovyet Rusya ile özdeşleşmiş olan komünizme karşı bir devlet refleksi geliştirir. Zaman zaman cadı avına varan sol karşıtlığı, 1946-50 arası CHP'nin son iktidar döneminde başlar, 1950-54 Demokrat Parti iktidarında özellikle Kore Savaşı ve NATO üyeliği sürecinde zirve noktasına ulaşır. Sola karşı DP iktidarının ilk döneminde yoğunlaşan bu baskı, bir tehdit algısından olduğu kadar, Türkiye'de altyapısı olmayan sol

düşünceyi büyük bir tehlikeymiş gibi göstererek Batı Bloğu'nda kendisine yer açma çabasından da kaynaklanır. Makalemizde DP'nin ilk iktidar döneminde sol hareketlere yaklaşımı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden, TBMM Tutanak Dergisi'nden, ABD Ankara Büyükelçiliği ve İstanbul Konsolosluğu raporlarından, dönemin gazetelerinden ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Komünizm, Demokrat Parti, Soğuk Savaş Dönemi, Barışseverler Cemiyeti, 1951 Tevkifatı

ABSTRACT

ÖZDEMİR, Emin, ŞENDİL, Fatih A., **The Turkish Left as an Image Between Reality and Perception in the Cold War: Approach of Democrat Party Towards Leftist Movements**, CTAD, Volume 12, No. 23 (Spring 2016), pp. 337-367.

In the polarized world following the World War II, Turkey started to seek ways to be a part of the Western bloc due to the expansionist Soviet threat. For this reason Turkey developed a reaction against communism that was equated with Soviet Russia from the beginning of the Cold War. The opposition against the leftist movements which sometimes turned to a “*witch-hunt*” began in the last ruling period of Republican People's Party (CHP) between the years of 1944-50 and reached its peak in the rule of Democrat Party (DP) 1950-54, especially in the process of Korean War and membership to NATO. The increasing pressure against the left in DP's rule was not only derived from the threat perception but also Turkey's efforts for finding place in Western bloc by denoting the rootless left ideology as a major threat. This essay examines DP's approach to left movements at its first period in the light of the Republican Archive, Turkish Parliamentary Minutes, reports of US Embassy in Ankara and US Consulate in Istanbul as well as the newspapers of the referred time.

Keywords: Communism, Democrat Party, Cold War Era, Pacifists, 1951 Trials.

Giriş

18. Yüzyıl boyunca gerçekleşen iki devrim, modern dünya tarihinin akışında derin izler bırakır. İngiltere'deki Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali, dünyada ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlere sebep olur. Avrupa'da yaşanan sanayileşme, köyden kente göçün artmasına ve sanayi bölgelerinde işçi sınıfının oluşmasına imkân sağlar. Kötü çalışma koşulları altındaki işçi sınıfının, zenginleşen Avrupa burjuvazisi karşısındaki hak arayışı, Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan eşitlik prensibiyle yeni bir muhteva kazanır. Ekonomik hayattaki eşitlik arayışı, felsefi kökleri ilkçağlara kadar uzanan sol akımların teorik temellerinin atılmasına zemin hazırlar. Karl Marks'ın, getirdiği bilimsel komünist çözümleme ile teorik çerçeveye kavuşan sosyalist düşünce, Avrupa'da ve dünyada hızlı bir şekilde yayılır.

II. Meşrutiyet dönemi oluşan kısmi özgürlük ortamında sosyalist düşünceler, Osmanlı'da da kendisini hissettirir. Meşrutiyet'in ilanını takip eden aylarda bilinçli sosyalist hareketler olmaktan uzak olsa da demiryolları işçilerinin grevleri gerçekleşir.¹ Bu süreçte Batı'da ki sol akımların etkisiyle Osmanlı'da da işçi haklarının savunulmasını hedefleyen gruplar oluşmaya başlar. 1910 yılında yayınladığı “İştirak” isimli dergisinden dolayı İştirakçi Hilmi olarak bilinen Hüseyin Hilmi ve çevresi bu tür gruplardandır.² İştirakçi Hilmi ve çevresi, yayın faaliyetleri yanında sol düşüncüyü siyasal yaşamda da temsil edebilmek amacıyla 1910'da Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı kurar. Ancak partinin programı sosyalist fikirlerden çok devrin otoriter yönetimlerine karşı liberal söylemleri ile göze çarpar. Parti programının bir diğer hususiyeti ise, sosyalist düşüncenin dine dayandırılma çabasıdır. Bu çaba, dönemin şartları gereği geleneksel Osmanlı toplumunda karşılık bulma gayretinden kaynaklanır.³

Cumhuriyet öncesi dönemde soldan bahsederken zikredilmesi gereken isimlerden birisi de Mustafa Suphi'dir. I. Dünya Savaşı sonrası Mustafa Suphi'nin Bakü'de kurduğu Türkiye Komünist Partisi vasıtasıyla yaptığı çalışmalar, Türkiye'de sol hareketin gelişmesinde önemli bir merhale olabileceken, Suphi'nin erken dönemde öldürülmesi, bu hareketin henüz doğmadan bastırılmasına neden olur. Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in emperyalist devletlere karşı verdiği mücadelede Bolşevik Rusya'dan gelecek yardımlara olan ihtiyaç, Anadolu'da bazı güdümlü, farklı sol hareketlerin ortaya çıkmasına yol açar.⁴

Bu dönemde sol iddiasında olan gruplardan birisi, Yeşil Ordu ismi ile anılan tam teşekkülü kimlerden ve hangi kurumlardan oluştuğu belli olmayan organizasyondur. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin İslami sosyalizmi getirme iddiasında olan paramiliter bir organizasyon olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Cemiyet içerisinde Çerkez Ethem gibi isimlerin kontrolsüz bir şekilde sivrilmeye başlaması, bu teşekkülün de sonunu hazırlar. Bu yıllardaki diğer bir sol hareket ise, güdümlü sol olarak da tanımlanan resmi Türkiye Komünist Fırkasıdır. Milli Mücadele'de stratejik önem taşıyan Rusya'nın desteğini elde etmek ve Yeşil Ordu gibi

¹ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)* 2.bs. , BDS Yayınları, İstanbul, 2000, s. 29.

² Yusuf Tekin, Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket “İştirak” çevresinin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:57, Sayı: 4, 2002, s. 172.

³ İştirakçi Hilmi ve bu tartışmalar için bkz: Münir Süleyman Çapanoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*, Pınar Yayınevi, 1964, İstanbul; Mete Tuçay, *age.* , s. 32-33.

⁴ Emel Akal, Mustafa Suphi, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 8: Sol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 158-160.

⁵ Tunçay, *age.* , s. 90.

organizasyonları kontrol edebilmek için 1920’de Mustafa Kemal’e yakın isimlerce kurulan bu parti de uzun ömürlü olmaz. Çerkez Ethem’in ayaklanması ile sola karşı girişilen bastırma hareketi sonucu resmi TKP de kapatılır.⁶

Milli Mücadele’nin kaotik atmosferinde Anadolu’da sol hareketler, milli hükümetin baskısı altında kalırken İstanbul’da Şefik Hüsnü Değmer’in başında bulunduğu Aydınlık Dergisi çevresi ile Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası bir süre daha faaliyet göstermeye devam eder. Şefik Hüsnü Değmer’in öncülüğünde yayınlanan Aydınlık Dergisi, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden oldukça cılız sol düşüncenin sesi soluğu olur. Derginin kısa yayın döneminde, Marksist kuram ve işçi sorunları üzerine yazılar yazan Değmer, yapılan inkılapları genel olarak desteklemişse de Cumhuriyet Halk Fırkası’nın ekonomik programını yetersiz bulur ve eleştirir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra inkılapların bekası adına muhalefetin susturulduğu Takrir-i Sükûn kanunundan sol düşünce de nasibini alır.⁷ Takrir-i Sükûn’la beraber solun önemli iki yayın aracı, “*Aydınlık*” ile “*Orak ve Çekiç*” kapatılır. Şefik Hüsnü dahil bazı solcular yurt dışına çıkmak zorunda kalırlar. Nitekim geriye kalan bir avuç insan da tutuklanır. İlerleyen yıllarda yurda dönen Şefik Hüsnü, Vedat Nedim (Tör), Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet gibi önde gelen solcular, 1927-1928 yıllarında tutuklanırlar ve İstiklal Mahkemesi tarafından muhtelif cezalara çarptırılırlar.⁸

Türkiye’de solun önde gelen isimlerinin İstiklal Mahkemelerinde tutuklanmaları, sosyalizmin yer altına inmesine sebep olur. Bu süreçte faaliyetlerini illegal yollarla yürüten ve daha çok iç çekişmelere sürüklenen sol hareketlerin geleceğini de belirleyecek olan en önemli gelişme, 1936’da Türk Ceza Kanunu’na 141. ve 142. maddelerin girmesi olmuştur. Temel hak ve özgürlüklerden olan ifade ve örgütlenme özgürlüğünü yasaklayan bu maddeler, bundan sonra sol üzerine kurulacak baskının da hukuki temeli olur. İçeriğinde komünizmle alakalı direkt olarak herhangi bir hüküm barındırmasa da “...*sosyal bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tabakkümünü tesis etmeye...*” ifadeleri ile sınıfsal temele dayanan her türlü örgütlenme yasaklanır. 1991 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanun maddeleri, solun Türkiye’deki serencamı üzerinde oldukça belirleyici olmuştur.⁹

⁶ Tunçay, *age.*, s. 4.

⁷ Tunçay, *age.*, s. 202.

⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950* (1839-1950), 5.bs, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 326-328.

⁹ TCK 141. ve 142. maddeler ve sınıf kavramı üzerine bir değerlendirme için bkz: Cangül Örnek, “Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 69, S.1, 2014, s. 109-139.

Nitekim kanun maddelerinin yürürlüğe girmesinden 2 yıl sonra geniş çapta bir komünist tevkifatı yaşanır. Bu tevkifat ile Nazım Hikmet'le beraber pek çok solcu hapis cezasına çarptırılır.¹⁰ Özellikle orduda komünizmi yaydığı gerekçesi ile bir grup asker muhtelif zamanlarda tutuklanırlar.¹¹ Önce 1925 Takrir-i Sükûn'la sindirilen sol, 1930'lu yıllarda yapılan tevkifatlarla tamamen susturulur. Bu suskunluk II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eder. Savaş sonunda Türkiye'deki demokratikleşme ile oluşan liberal ortamda siyasal hayatta temsil edilme gayreti içine giren solun üzerine kısa sürede tekrardan baskı kurulur.

Savaş sonrası oluşan ağır ekonomik ve sosyal şartlar altında komünizmi ideolojik bir araç olarak kullanan Sovyetlerin yayılma girişimi, Türkiye'de de endişe oluşturur. Doğu Avrupa'nın Sovyet güdümüne girmesi, Yunanistan ve İtalya gibi devletlerde komünist hareketlerin güçlenmesi, Soğuk Savaş psikolojisinde Amerika ve Batı Bloğu'na yakınlaşan Türkiye'de tedirginlik uyandırır. Savaş boyunca devam eden Sovyet tehdidi, 8 Ağustos 1946'da Boğazlardaki Türk hâkimiyetini sorgulayan Sovyet notası ile daha da netleşir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye, dış güvenliğini kendi başına sağlayamayacağını düşündüğünden Sovyet yayılmacılığına karşı Batı Bloğu'nda yer almak için çaba gösterir.¹²

Bu dönemde dış politikada artan Sovyet tehdidinin iç politikadaki tezahürü ise daha da belirginleşen komünizm düşmanlığıdır. 1946'dan itibaren başlayan çok partili siyasi zeminde iktidar ve muhalefette sola karşı çok sert bir refleks kendini hissettirir. 1948'te Behice Boran, Niyazi Berkes gibi sol görüşlü hocaların görev yaptıkları üniversiteden tasfiyesi, devlet refleksinin bundan sonra sola karşı nasıl işleyeceğini gösterir. Yani artık Türkiye'de zaten baskı altındaki sol düşünce, Sovyet emperyalizminin bir aracı olarak görülmeye başlanır. Sovyet tehdidinin arttığı oranda da sola karşı refleksler sertleşir. 1950'lerden itibaren Amerika'da başlayan ve her türlü liberal akımı tehdit eden McCarthy hareketinin, Türkiye'de de yansımaları bulmasıyla antikomünist düşünceler daha da pekişir.¹³ “Moskof olmak” ile eşdeğer anlam kazanan solculuk, son derece olumsuz bir jargona dönüşür. Komünizm, artık Rus ajanı, dinsiz, anarşist olmakla bir tutulmaya başlanır.

¹⁰ 12 sene hapiste kaldıktan sonra 1950'de ilan edilen afila serbest bırakılmıştır

¹¹ Çavdar, *age.*, s. 375-377.

¹² Barış Ertem, “Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S. 11, 2010, s. 269. Sovyet istekleri ve bu isteklerin Meclis'te yansımaları için bkz: *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:1, 14.08.1946, s. 30.

¹³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze* (1950'den Günümüze), 5.bs. , İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 30-35.

İlerleyen bölümlerde Demokrat Parti'nin birinci iktidar döneminde(1950-54), sola yaklaşımını ortaya koymaya çalışacağız. Solun kendi tarihsel geçmişinde ve ele aldığımız dönem boyunca yaşanan teorik ve pratik tartışmalara girmeden, bu dönemde gündemdeki solu ilgilendiren gelişmelere iktidarın yaklaşımını, dönemin basın yayın organlarına, zabıt ceridelerine ve Amerikan arşivine yansıdığı ölçüde irdedeleyeceğiz.

1950 Affi ve Komünistlerin Aftan Yararlanmalarına DP'li Vekillerin Bakışı

14 Mayıs 1950 seçimleri Cumhuriyet dönemi Türk siyasi hayatında köklü değişimin başlangıcı olur. Yapılan seçimle genç Cumhuriyet'in temellerini atan CHP iktidarı son bulur, daha liberal söylemler ile ön plana çıkan Demokrat Parti, büyük bir seçim zaferi ile iktidara gelir. İktidarının ilk periyodunda her alanda değişimin ve dönüşümün sinyallerini veren Demokrat Parti'nin oluşturduğu liberal iklimden sol hareketler de ümitlenir. Hatta bir kısım solcular, seçim öncesi Demokrat Parti'ye desteklerini esirgemezler. Ancak Demokrat Parti'nin, iktidar olur olmaz çıkardığı af kanunundan solcuları muaf tutması, ilerleyen dönemlerde partinin solculara karşı tavrının ne olacağı hakkında ipuçları verir.

Kamuoyunda ve Meclis'te af tartışmaları, 1950 seçimleri öncesinde yapılmaya başlanmıştı. Oluşan liberal atmosferde af tartışmalarının uzun süre gündemde kalmasının asıl nedeni, bir kısım aydın ve öğrencinin başta Nazım Hikmet olmak üzere solcu aydınların serbest bırakılmaları için yurt içi ve dışında yaptıkları gösterilerdi. Paris'te Türk yeraltı TKP'si ile bağlantılı bir grup aydın tarafından kurulan İleri Jön Türkler Teşkilatı,¹⁴ 13 Ocak 1950'de Paris'teki Türk Büyükelçiliği önünde Nazım Hikmet'in serbest bırakılması talebi ile gösterilere başlamışlardı.¹⁵

1950 seçimleri öncesinde gösteriler sürerken, Meclis'te af tartışmaları yapılmaktaydı. Afla ilgili Meclis'teki genel kanı, çıkartılacak af kanununa komünistlik suçundan, yani ceza kanunun 141. ve 142. maddesinden hüküm giyenlerin dahil edilmemesi yönünde idi. CHP iktidarının son döneminde Meclis'te çıkartılması düşünülen af kanunundan komünistlerin muaf tutulması gerektiğini şiddetle savunan CHP Van vekili İbrahim Arvas; “ *Ben şahsen söylüyorum, bir tanecik oğlum var, o dahi komünist olsa alimallah bel kemiğini kırarım*”¹⁶ diyerek, bu konudaki hassasiyetini göstermişti. Henüz muhalefette olan DP'li

¹⁴ Çavdar, *age.*, s. 36.

¹⁵ Democracy in Turkey, 1950-1959; Records of the U.S. State Department Classified Files: 782.001/2-1050 (20 January), Ankara to Department of State, Despatch No: 60.

¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:25, 20.03.1950, s. 621.

Emin Sazak da “ *Arkadaşlar, öyle bir mezheptir ki, bu komünistlik... mensupları bir gün olup da mazharı af olacaklarını ümit etmemelidirler*”¹⁷ şeklindeki beyanatıyla seçim öncesi DP’nin bu konuya bakışını yansıtmıştı.

Türkiye’de tek parti dönemini kapatacak olan 1950 seçimleri öncesi başlayan Nazım Hikmet’in serbest bırakılması için yapılan gösteriler, seçimlerden sonra da artarak devam eder. Demokrat Parti’nin 1950 seçimi öncesi vaatlerinden birisi de af kanunuydu. Seçimlerden hemen sonra DP’nin af kanunu ile ilgili vaadini solcu aydınları da kapsayacak şekilde gerçekleştirmesi için sol çevreler, kamuoyu baskısını artırırlar.¹⁸

Bu amaçla, Gizli Komünist Partisi’nin kontrolündeki İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (İYTGD)¹⁹ ve solcu aydınlar, Nazım Hikmet’in serbest bırakılması için 15 Mayıs 1950’de Laleli’deki Çiçek Palas’ta bir toplantı organize ederler. Bu toplantı büyük infial uyandırır. 200 kadar milliyetçi öğrenci salonu basarak İYTGD’li öğrencileri darp ederler. Olayları engellemekte zorlanan polis içindeki öğrencileri güçlkle tahliye eder.²⁰

Seçim sonrası siyasal iklimde, iktidardaki DP’li vekillerin af kanunu ile ilgili kafalarının karışık olduğu, tam bir mutabakat içinde hareket etmedikleri gözlenir. Kimi vekiller, sert bir şekilde komünistlerin çıkarılacak aftan istisna edilmelerini savunurken kimileri, bir hevesle komünizme meyletmiş gençlerin affedilmesi yönünde beyanat verirler. Seçimlerden sonra da hangi suçluların af kanuna dahil edileceğine dair tartışmalar devam eder.

Diğer yandan af kanunu, Meclis’te görüşülürken Adalet Komisyonu’nun müdahalesi ile komünistlik ve bazı diğer suçlardan hükümlü olanların cezalarında üçte bir nispetinde indirim yapılması öngörülür. Adalet Komisyonu sözcülüğünü yapan DP’nin Balıkesir vekili Müfit Erkuyumcu komünistlerin neden aftan tam manası ile yararlanamadığını şöyle açıklar; “*Biliyorsunuz ki, komünizm, içtimai bir felaket ve korkunç bir hastalıktır. Mikrop saçan hastaları tedavisiz bırakmak bunun sirayetine fırsat verme demek olacaktır ki yüksek heyetinizin bunu teşvi etmeyeceğine kaniim.*”²¹ Bunun yanında DP Gümüşhane vekili Kemal Yörükoğlu yerinde bir tespit yaparak TCK’da komünistlik suçunun sınırlarının net çizilmediğini, 141. ve 142. maddelerin uygulanmasının tamamen takdirle alakalı

¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:25, 21.03.1950, s. 646.

¹⁸ 782.001/5-650 (13 April 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 301.

¹⁹ Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, 5.bs. Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s. 228.

²⁰ *Cumhuriyet Gazetesi* 16.5.1950, s. 4.

²¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 603-604.

olduğunu, “sarih ve vazih” bir suç unsurunun, katı bir kıstasın olmadığını, adi suçları affederken siyasi suçları affetmemenin doğru olmadığını belirtir.²²

Yörükoğlu’nun bu tespiti gerçekten de doğrudur. Zira mevzu bahis maddelerde “komünist” kelimesi dahi kullanılmamış, sadece “içtimai bir sınıftan ortadan kaldırmak amacıyla cemiyet tesis etmek” gibi ucu açık ifadelerle, dolaylı yollardan komünizm hedef alınmıştı.²³ Yörükoğlu, “Arkadaşlar ben komünistliğin müdafaasını yapacak değilim. Ben Rus istilasını görmüş bir memleketin çocuğuyum”²⁴ diyerek, komünizm müdafaası yapıyormuş gibi algılanmaktan da kaçınır.

Tartışmalarda benzer bir nokta üzerinde duran DP Erzurum vekili Emrullah Nutku, “Hiçbir af kanunu yoktur ki, orada siyasi suçlular affedilmemiş olsun” diyerek tavrını belli ettikten sonra kendisinin de Sovyet ajanlarına karşı olduğunu vurgular. Nutku, hapiste komünistlik ithamı ile yatanların çok az bir kısmının gerçekten ajan olduğunu, otoriter devrin icabı olarak hükümeti tenkide kalkan herkesin komünist olarak fişlendiğini açıklar. Birçok vatandaşın komünistlikle alakası olmadığı halde sırf edebi bir hevesle tercüme ettiği birkaç şiir yüzünden komünist damgası ile mahkûm edildiğini ve gençlerin “tabutluk” denen daracık alanlarda işkence gördüklerini Meclis’te dile getirir.²⁵

Gerçekten de DP’li vekil Nutku’nun komünizme yönelik yaptığı tahlilleri, dönemin ABD Büyükelçiliğince hazırlanan raporlar da teyit etmektedir. Türkiye’de komünizmin sosyolojik tabanını ele alan raporda, bu tespit, aynen doğrulanmaktadır. Türkiye’de komünizmin çoğunlukla entelektüeller arasında yayılma imkânı bulduğu, bunun da siyasi ya da ideolojik temellerden beslenmekten ziyade kültürel yollardan olduğu, Rus klasiklerinin tesirinde kalan entelektüel gençlerin zaman içerisinde Rus sanatına ve ideolojisine, oradan da Lenin’in eserlerine merak saldıkları yazılmıştır. Raporda bu durumun önüne geçmek için kültürel anlamda özellikle basım hayatında bir kontra-atak yapmanın zorunluluğu vurgulanmıştır.²⁶

Af kanununu tartışmalarında DP’li vekillerin konuşmalarından ve Amerikan belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, 50’lerin başında gerçekten bilinçli ve örgütlü bir toplumsal taban oluşturabilmiş, Sovyet komünizmi getirmek, rejimi yıkmak... vb. amaçlarla örgütlenmiş komünist bir teşkilatın varlığından söz etmek pek de mümkün değildi. Hükümet aleyhtarları, edebi çeviriler yapan komünizm sempaticianları, romantik komünist gençler, hapishanelerdeki

²² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 604-605.

²³ Resmi Gazete, 11.6.1949, s. 1-2.

²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 604-605.

²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 631.

²⁶ 782.00/5-752 (16 May1952), Istanbul to Department of State, Despatch No: 595.

komünistlerinin çoğunluğunu oluşturmakta idi. Bu tartışmalarda, başta vekiller olmak üzere kamuoyunun önemli bir kısmı, büyük savaş sonrası konjoktürel etkilerle oluşan algı ve gerçek arasında sıkışır kalır.

Af tartışmaları sürerken bazı DP'li vekillerin komünistlere karşı yumuşak tutumlarına en sert tepkiyi Tekirdağ vekili Sevkett Mocan gösterir. Komünistlerle mücadelede daima ön planda yer alan Şevket Mocan, af tartışmalarında komünizme karşı katı tutumunu, "...Ben öteki arkadaşlarımın noktai nazarlarını kabul etmeyeceğim. Ve fantezi cümlelerle siyasi mahkumlar şunlar, bunlar gibi güzel cümleler zikretmeyeceğim... Ben komünisti siyasi mahkum telakki etmiyorum. Komünist bence haini vatandır... hiçbir zaman aflarına iştirak etmeyeceğim." sözleriyle sergiler. Komünistlerin affa tabi tutulması gerektiğini ima eden DP'li vekillere sitem eden Mocan, daha ileri giderek kendi parti mensubu arkadaşlarını da şu sözlerle eleştirir ; "*Arkadaşlar parti ne demektir? Benim düşünceme göre muayyen ideallere inanmış insanların topluluğu demektir... parti mensubu arkadaşlardan bazıları, bu kürsüden ideoloji imiş, her şeyden önce siyasi mahkumlar affedilmeli imiş gibi sözler sarf ediyorlar... Haini vatani, casusu, ihtilalcıyı ben affetmem!*"²⁷

Şevket Mocan'ın bu denli sert eleştirisine yine DP'li başka bir vekil Reşad Güçlü cevap verir. Güçlü'ye göre siyasi suçlar zamana göre değişebilir. 1914-18 arasında İngiliz muhipler cemiyetine üye olmak suç teşkil ederken şimdi de komünist cemiyetlere üye olmanın suç olduğunu, dolayısı ile suç algısının dönemin saiklerine göre değiştiğini anlatmaya çalışır.²⁸

Bu tartışmalar ekseninde kafası karışık olan DP'li milletvekilleri içinde meseleye sağduyu ile yaklaşanlardan birisi de, Seyhan Vekili Remzi Oğuz Arık'tır. Komünizmin sadece polis meselesi olarak algılandığını, bu meselenin insanları hücrelere tıkmakla çözülemeyeceğini belirten Remzi Oğuz Arık, komünist oldukları gerekçesi ile hapse atılan gençlerin affı için düşüncelerini Meclis kürsüsünden şu sözlerle dile getirir;

*"Bir hoca sıfatıyla arz ediyorum... her gencin bir devri vardır. Bu devri hepimiz geçirdik. Bu, platonik bir devirdir. Bu devir ideal ister, genç hayaller içindedir. Fakat buna mukabil bir rejim ki, kendinin gayet dar olan çerçevesinden başka bir imkan bırakmaz, birleşmeye, konuşmaya imkan bırakmaz böyle bir muhitte bu ruhlar nasıl tatmin edilir?... Biz onlara ne verdik ki bu çocukları itham ediyoruz... bir şey veremediğimiz, vermediğimiz gençliği elimizden ustalıkla alan kimseleri bir tarafa bırakıyoruz, bu gençlere ceza veriyoruz. Bu işin merkezi-sıkleti dışarıda, yani Rusya'dadır. Onlara bir şey yapamadığımız için, kendi gençlerimizden intikam alıyor gibiyiz."*²⁹

²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 634.

²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 13.07.1950, s. 635.

²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 14.07.1950, s. 693.

Aynı konuşmasında Remzi Oğuz Arık, Nazım Hikmet'in hapiste tutulduğu madde olan Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesinin af dışında tutulmasından yana olduğunu, zira Nazım'ın vatanperver olduğuna inanmadığını açıklar.

Bu beyanatların sonucunda 14 Temmuz 1950'de kabul edilen "*bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun*"a, TCK'nın 141. ve 142. maddesinden dolayı mahkum olanlar tamamen dahil edilmez. Fakat söz konusu maddeler ve bazı diğer maddelerden hüküm giymiş olanlara, af kanunun 5. Maddesi gereğince, hükmedilmiş cezalarının üçte ikisinin indirilmesi, eğer verilen ceza 2 seneden az ise tamamen affedilmesi kararlaştırılır.³⁰ Nazım Hikmet'in mahkûm olduğu Askeri Ceza Kanunu'nun 94. Maddesi, af kanunun 1. maddesinin "e" bendinde kapsam dışı tutulur. Fakat Nazım Hikmet af kanunun 5. maddesine istinaden üçte iki indirim tabii tutularak, yani 28 yıl 4 ay cezasının 12 yıl 7 ayını zaten yattığı için aftan yararlanabilir.³¹ Fakat Nazım, hapisten çıktıktan belli bir süre sonra Sabahattin Ali gibi kendisinin de öldürüleceği korkusu ile yurt dışına kaçır. 25 Temmuz 1951 yılında yani aftan bir sene sonra "*...Türkiye'nin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhinde geniş propaganda kampanyasına girilerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovyet Hükümeti'nin verdiği hizmeti ifa etmek*" suçlamasıyla Nazım Hikmet Ran'ın Türk vatandaşlığından çıkartılması kararlaştırılır.³²

DP'nin genel yaklaşımına bakıldığında komünistlerin de affa tabii tutulmaları konusunda bir mutabakat içerisinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Fakat bir hevesle komünist olan "*platonik*" gençlerin, rejim karşıtı olduğu için komünist olarak fişlenenlerin, affedilmesinden yana bir tavır sergilenirken, Nazım Hikmet için aynı incelik gösterilmez. Çoğu vekilin önce komünistlerden ne kadar uzak olduğunu anlatmaya çalıştıktan sonra dönemin genel demokrasi havası içinde sağduyulu davranmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Buna en büyük istisna Şevket Mocan olmuştur. Sert bir şekilde komünistlerin affa tabii tutulmasına karşı çıkan Mocan, komünistlerin affa direkt dahil edilmemelerinde de etkili olur.

ABD Büyükelçiliği'nce hazırlanan raporlarda Türkiye'deki mahkûmların yarısının serbest bırakıldığı ve bunun özellikle CHP takipçilerini rahatsız ettiği yazılmıştır. Ayrıca af kanununun da CHP'ye karşı politik bir intikam olarak da

³⁰ Resmi Gazete, 15.7.1950, s. 1.

³¹ Cahide Sınmaz Sönmez, "Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.10, S. 20, 2012, s. 123.

³² Resmi Gazete, 15.8.1951, s. 3

kullanıldığına dair bir kanaatin varlığından bahsedilmiştir.³³ Bunu doğrular nitelikte ince bir nokta vardır ki, o da affın geçerli olduğu tarihle ilgilidir. Af Kanunu 14 Temmuz 1950’de Meclis’te kabul edilmesine rağmen DP iktidarının ilk gününden yani 15 Mayıs 1950’den itibaren geçerli sayılmıştır.³⁴

Güney Kore’ye Asker Gönderilmesine Karşı Soldan Bir Tepki: Barışseverler Cemiyeti ve Davası

Birinci iktidar döneminde Demokrat Parti’ye soldan ilk ciddi tepki, Türkiye’nin Kore’ye asker gönderme meselesinin gündeme gelmesi ile başlar. Batı ve Doğu blokları arasında yaşanan psikolojik mücadelenin Kore’de sıcak savaşa dönüşmesi, Haziran 1950’de Komünist Kuzey Kore’nin 38. Paraleli geçerek demokrat safta yer alan Güney Kore’ye hücum etmesi, Batı Bloğu’nun güvenlik şemsiyesi olan NATO’ya girmek isteyen Türkiye’yi de dolaylı yollardan etkiler.

Güney Asya’da başlayan saldırı karşısında önlem almaya çalışılan Birleşmiş Milletler, üyesi olan devletlerden yardım ister. 25 Temmuz 1950 akşamı Cumhurbaşkanı başkanlığında, Genelkurmay Başkanı ve Meclis Başkanı’nın da katılımı ile Bakanlar Kurulu toplanarak, Kore’ye 4500 asker gönderilmesi kararı alınır.³⁵ BM sekreteri Trygve Lie’nin yardım talebine, Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, cevaben yolladığı telgraftaki şu ifadelerle olumlu yanıt verir; “*Türkiye Cumhuriyeti’nin BM kurulunda bir üye olmak sıfatıyla deruhde eylemiş bulunduğu taahhütleri şart hükümleri dahilinde ve azami samimiyetle yerine getirmeye amade olduğunu bildirmeye müsaarat eder ve bu vesile ile saygılarımı sunarım.*”³⁶

Kore’ye asker gönderme kararının Meclis’te değil de Bakanlar Kurulu’nda alınması TBMM’de ve kamuoyunda tartışma yaratır. Osman Bölükbaşı ve Kemal Türkoğlu, Başbakan Adnan Menderes hakkında bu konu ile ilgili gensoru önergesi verirler. Menderes ise bu tartışmalar sırasında T.C. Anayasası’nın 26. maddesine göre savaşa girme ve sulh akdi konularında Meclis’in kararının gerekli olduğunu fakat Kore’ye asker göndermenin tam manası ile savaşa girmek demek olmadığını açıklar.³⁷

³³782.001/8-1150 (10 July 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 13.

³⁴ Af Kanunu’nun 1. maddesi: “*15 Mayıs 1950 tarihinden önce işlenen suçlar hakkında tatbikat yapılmaz ve hükmedilmiş cezalar infaz olunmaz*”; *Resmî Gazete*, 15.7.1950, s. 1

³⁵ Bülent Akkaya, “Türkiye’nin NATO Üyeligi ve Kore Savaşı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.28, Ocak-Şubat 2012. s. 6.

³⁶ Telgrafların ayrıntıları ve Fuat Köprülü’nün konuşması için bkz: *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:1, 30.06.1950, s. 311-313.

³⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:3, 11.12.1950, s. 137-139.

Kore'ye asker gönderme kararının alınmasına tepkiler Meclis'teki muhalefet gruplarıyla sınırlı kalmaz. Sivil toplumda ise, solcu aydınlar tarafından organize edilen ve Amerikan raporlarınınca “*pasifistler*” olarak adlandırılan “*Türk Barışseverler Cemiyeti*”, Kore'ye asker gönderme kararına tepki gösterir. Kore savaşıyla birlikte farklı ülkelerde Sovyetlerin kontrolünde kurulduğu iddia edilen pasifist hareketlerin bir benzeri olan Türk Barışseverler Cemiyeti, dönemin önde gelen solcu aydınları Behice Boran, Adnan Cemgil, Nevzat Özmeriç tarafından 12 Mayıs 1950'de kurulmuştu.³⁸ Liderliğini Behice Boran'ın yaptığı cemiyet, Kore Savaşı'na asker gönderilmesi kararını protesto etmek amacıyla hazırladığı beyannamede, savaşa neden hayır dediklerini şu şekilde izah eder; “*Sivil halka karşı kitle imha silahlarının kullanılacağı bu harpte bütün milletler gibi, Türk milletinin de bu silahlarını kullanım dışı edilmesini istemesi en acil bir ihtiyaktır.*”³⁹

Bildirinin bir örneği, basına dağıtılmadan önce İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne verildiği halde hükümet bu bildiriye toplattırır. Bunun üzerine cemiyet, asker gönderme kararının iptali için Meclis'e bir mektup gönderir.⁴⁰ Mektupta, hükümetin bu kararı, Amerikan Dışişleri yetkilisi Senatör Cain'ın devlet erkânı ile yapılan görüşmelerden hemen sonra aldığı belirtilir. Asker gönderme kararının, Birleşmiş Milletlere verilen taahhütler çerçevesinde alındığı açıklamasının gerçeği yansıtmadığının vurgulandığı mektupta, alınan kararın, hem BM tüzüğüne hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı olduğunun altı çizilir.⁴¹

Dağıttıkları bildirilerden sonra cemiyet üyeleri mahkemelik olurlar. Bildirilerin basıldığı matbaa sahibi Cemal Anık da polis tarafından tutuklanır.⁴² Barışseverler Cemiyeti'nin savaş karşıtı girişimi, bir anda devlet erkindeki antikomünist refleksleri harekete geçirmiştir. Barışseverlere yönelik yürütülen adli kovuşturmayı, basına verdiği demeçte değerlendiren Başbakan Menderes'in “*Hükümet komünizmle mücadele de kararlıdır*” şeklinde açıklaması, devletin geleneksel yaklaşımını ortaya koyar. Kore'ye asker gönderme kararı karşısındaki tek sivil inisiyatif olan bu cemiyet, Menderes şu sözlerle itibarsızlaştırmaya çalışır;

“Hüsnü niyet maskesi arkasına sığınan ama asıl gayesinin Moskova'nın siyasi emellerine hizmet etmek olduğu anlaşılan bu cemiyetin milletler arası bir kökünü olduğunu

³⁸ Aclan Sayılğan, *age.*, s. 229.

³⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1950, s. 1-3.

⁴⁰ Ercan Haytoğlu, “Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2012, S.11, s. 86.

⁴¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1950, s. 3.

⁴² 782.001/9-1350 (11 August 1950), Ankara to Department of State, Despatch No:76.

*bilmekteyiz. Bu barışseverlerin verdikleri barış hakkında da malumatımız tamdır. Komünist tecavüzlerini Kore’de karşılamaya giderken içimizdeki aynı mahiyetteki tabrikatın manasını Türk umumi efkârı anlayacaktır. Hükümet programımızda komünizmle müessir mücadele yapacağımızı açıklamıştık.*⁴³

Başbakanın açıklamasından hemen sonra kamuoyunda komünizm aleyhinde bir tezvirat başlatılır. Gazetelerde, Barışseverler hakkında “Moskova’nın ağzı ile konuşan cemiyet”, “İstanbul’da kışkırtıcı beyanname” şeklinde başlıklar atılmaya başlanır. Barışseverlerin kurucuları Behice Boran ve Adnan Cemgil’in evleri 29 Temmuz’da polis tarafından mahkeme kararı ile aranır.⁴⁴ 1947’de üniversitede görev yapan solcu hocalar aleyhinde başlatılan olumsuz propagandada ön planda yer almış olan İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği,⁴⁵ 4 Ağustos 1950’de komünizmi tel’in mitingi düzenler. Mitinge başta Demokrat Parti olmak üzere CHP’nin ve Millet Partisi’nin temsilcileri de katılır. İÜTB, Başbakan’a gönderdiği telgrafta “*Mukaddesatımızla alay edervesine kurulan vatansızların faaliyet ve neşriyatı sabrımızı aşmıştır*” denilerek, hükümetin komünizmle mücadelesine destek verilir.⁴⁶ Türk Barışseverler Cemiyeti’nin, hükümetin Kore’ye asker gönderme kararına karşı tepkisi, ülkede komünizm aleyhtarlığını alevlendirir. 8 Ağustos’ta solcu neşriyata yönelik, milli menfaate aykırı olduğu gerekçesiyle tahkikat başlatılır. Bu kapsamda “*Yeni Baştan*”, “*Hür Marko Paşa*” ve “*Barış*” mecmualarının yayıncıları gözaltına alınırlar.⁴⁷ Tahkikat, gazetecilerle sınırlı kalmaz, komünizm suçlamasıyla tutuklananların haberleri basında da sıkça boy gösterir.⁴⁸ Milli Eğitim Bakanlığı görevini devralan Tefik İleri, görevinin ilk gününde bakanlık bünyesinde komünizme karşı kapsamlı bir mücadelenin başlatılacağını açıklar. Adalet Bakanlığı’nda ise, kurulan bir komisyonla komünizmle mücadelede gerekli hukuki altyapı hazırlıkları başlatılır. Bakanlıklardaki bu çalışmalarla hükümet, bu konudaki kararlığını ortaya koyar.⁴⁹

Bu hengâmede, Barışseverlerin kurucuları Behice Boran ve arkadaşları (Adnan Cemgil, Nevzat Özmeriç, Vahidettin Barut, Reşat Seviçsoy, Osman

⁴³ *Akşam Gazetesi*, 29.7.1950, s. 2-3.

⁴⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1950, s.1-3, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30.7.1950, s.1-3, *Zafer Gazetesi*, 29.7.1950 s. 1-8, *Zafer Gazetesi*, 30.7.1950 s. 1-8.

⁴⁵ Ali Arslan, *Türkiye’de Üniversite ve Siyaset*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011, s. 210.

⁴⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.8.1950, s. 1-3.

⁴⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 8.8.1950, s. 1-4.

⁴⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10.8.1950, s. 1. ; 782.001/10-550 (13 September 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 148.

⁴⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Ağustos, 1950, s. 1-3.

Fuat Toprakoğlu⁵⁰) Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Askeri Mahkemesi tarafından “*Milli mukavemeti kırmak ve milli menfaatlere zarar verecek faaliyetlerde bulunmak*” suçundan on beşer sene hapis cezasına çarptırılırlar. Bu karar, Yargıtay'da bozulsa da Ankara 2 No'lu Askeri Mahkemesi 13 Haziran 1951 tarihinde Behice Boran'ı 1 yıl 3 ay diğer cemiyet üyelerini ise 6 aydan 10 aya kadar hapis cezasına mahkûm eder. Savcı Macit Erdemir, Barışseverler Cemiyeti'nin dağıttığı bildiriler ile Sovyet propagandası yaptıkları veya hâriçteki herhangi bir teşekkül ile irtibatları olduğuna yönelik iddiaların yersiz olduğunu açıklar.⁵¹

Türk kamuoyunda antikomünist düşüncenin alevlenmesi ve solculara karşı başlatılan cadı avının, Türkiye'nin stratejik ortağı Amerika'da McCartyhy'nin başlattığı antikomünist hareketle aynı zamana denk gelmesi ise tesadüf değildir. Amerika'da Demokratları sindirmek için yapılan antikomünist propaganda ve neticesinde başlatılan cadı avı, McCarthyizm olarak literatüre geçecektir. McCarthy'nin arkasına sağlam bir kamuoyu alarak başlatmış olduğu baskı ortamında girilen komünizm soruşturmalarının⁵² bir benzeri, Türkiye'de Demokrat Parti iktidarının hemen başında yaşanır. İlerleyen zamanlarda ise önce Dünya Barışseverler Komitesi'nin bir broşürü ve güvercin resimli kartpostalının, ardından da Komite tarafından yayınlanan her çeşit mektubun Türkiye'ye sokulması Bakanlar Kurulunca yasaklanır.⁵³

Komünizmle Mücadele, 1951 Tevkifatı

Çok partili demokrasiye geçişle oluşan liberal iklimin etkisiyle DP iktidarının hemen başında af kanunu yayınlanmış, ülkedeki mahkûmların yarısı affedilmişti. Ülkedeki solcu aydınların bir kısmı af kanunundan dolayı yollardan istifade etmişti. Kore'ye asker gönderilmesi kararını protesto eden Barışseverlerin sert bir şekilde sindirilmeye çalışılması bir anda oluşan liberal atmosferin dağılmasına neden olur. Komünistler aleyhinde başlayan cadı avı, Cumhuriyet tarihinin en geniş kapsamlı tevkifatına dönüşür.⁵⁴

⁵⁰Sayılğan, *age.*, s. 229.

⁵¹Uğur Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, Tekin Kitabevi, 10. bs, İstanbul 1994, s. 36.

⁵²Altuğ Günağ, “Amerika Birleşik Devletleri'nde Mc Carthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri”, *Nerşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C.4, S1. Temmuz-Aralık, 2014, s. 73-77.

⁵³*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Bakanlar Kurulu Kararları (30.18), 30.18.1.2/125.19.17, 7.3.1951; BCA, 30.18.1.2/125.19.5, 8.3.1951.*

⁵⁴Çavdar, *1950'den Günümüze*, s. 37.

1951 tevkifatı olarak anılacak olan tutuklamalar, Sevim Belli'nin 26 Ekim 1951 günü Marsilya'ya hareket etmek üzere iken Galata rıhtımında gözaltına alınmasıyla başlar.⁵⁵ TKP'nin Merkez Komitesi üyeleri Şefik Hüsni Değmer, Zeki Baştımar, Dünder Baştımar ve Mihri Belli'nin de aralarında olduğu 187 kişi tutuklanır. Bu isimlerden Dünder Baştımar, DP vekilleri içinde komünizme karşı en sert tepki gösteren Şevki Mocan'ın damadıdır. Çalgı imalatçısından, kalorifer tamircisine kadar pek çok meslekten insanın yer aldığı tutuklular arasında en kalabalık gurubu 29 kişi ile üniversite öğrencileri oluşturur.⁵⁶

Sola karşı böylesine geniş çaplı bir tahkikatın başlatılmasının nedenleri arasında, Türkiye'nin NATO üyeliği için başvurusu sürecinde Sovyet Rusya'nın takındığı tehditkâr tavır bulunmaktadır. Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Türkiye öncülüğünde bir Ortadoğu komutanlığının kurulması konusunun gündeme gelmesinden en çok Sovyet Rusya rahatsız olmuştu. Sovyetler, 3 Kasım 1951 tarihinde Türkiye'ye bir nota göndererek, bu kuruluşun saldırgan bir amaç taşıdığını ve halen Hitlerci generallerin komutası altındaki Almanya'nın da bu kuruluşa katılmasından dolayı endişe ettiğini dile getirmişti.⁵⁷ Sovyet tehdidi karşısında Türk Hükümeti'nin içerde komünist tevkifatı başlatması hem Sovyetlere karşı verilmiş bir cevap, hem de Türkiye'de bir komünist tehlikenin varlığı ortaya konularak batılı devletlere verilen bir mesaj olarak görülebilir.

Yapılan tutuklamalar ve mahkeme safahatındaki gelişmeler Amerikan Elçiliği ve Konsoloslugu tarafından Adalet Bakanlığı çalışanlarından bilgi alınarak yakından takip edilir.⁵⁸ Tutuklamaların iç ve dış kamuoyunda algı oluşturmak için yapıldığı dönemin Amerikan belgelerine de yansır. DP'nin Ankara vekili Hamit Şevket İnçe'nin avukatı Rauf Sevim, Amerikan Elçiliği'ne yaptığı değerlendirmede, “Çoğu insan tarafından iddia edildiği gibi eğitim camiasına ciddi bir komünist sızıntının olmadığı ve Türkiye’de organize bir komünist hareketin de bulunmadığını” belirtir. Yapılan bu tevkifatın ise tamamen bir şov olduğunu, solculara Türk polisinin komünizm karşısında ne denli uyanık olduğunu gösterilmesi için yapıldığını dile getirir.⁵⁹

⁵⁵ Aclan Sayılğan, *age.*, s. 248; *Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı*, BDS Yayınları, Berdan Matbaası, 2000, s. 5.

⁵⁶ Sayılğan, *age.*, s. 248.

⁵⁷ Vefa Kurban, “1950-60 Yıllarında Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler”, *ÇTTAD*, C.14, S.28, 2014, s. 256.

⁵⁸ Adliye’de görevli savcı, mübaşir ve avukatların ifadeleri için bkz: 782.001/1-1452 (17 December 1951), Ankara to Department of State, Despatch No: 313

⁵⁹ 782.001/1-1452 (17 December 1951), Ankara to Department of State, Despatch No:313

Tutuklu avukatlarından Güzide Alper'in Amerikan Büyükelçiliği görevlileri ile yapmış olduğu görüşmelerde tutuklamalarda isnat edilen suçlara yönelik beyanati, tutuklamaların, toplumda bir algı oluşturmak için yapıldığı görüşünü desteklemektedir. Güzide Alper, bir gemi kaptanının sadece yaptığı bir konuşma sırasında Sovyet Rusya'dan Amerika'ya iltica eden bir genç hakkında sempati ile bahsetmesinden dolayı tutuklandığını açıklar. Alper yine birkaç ay önce savunmasını üstlendiği genç lise öğrencilerinden elçiliğe bahseder. Bu lise öğrencilerinin uzun ve merhametsiz bir sorgulama sürecinden sonra serbest bırakıldıklarını, hüküm giyebilecekleri hiçbir suçlarının olmadığını, sadece basit ergenlik dedikodularından dolayı gözüaltına alındıklarını, ABD Büyükelçiliği görevlilerine aktarır.⁶⁰

Amerikan Elçiliği'ne gelişmeler hakkında bilgi veren dönemin Ankara Başsavcısı Nazif Yamanoglu, 1952 yılına gelindiğinde hapisanede tevkifat sonucu tutulanların çoğunun delil yetersizliğinden serbest bırakıldığını ve gözüaltına alınanların aleyhinde kullanılabilecek somut deliller bulunmadığını açıklar. Yamanoglu'nun verdiği bilgiye göre, Tek ortak yanları rejimden hoşnutsuzluk olan şüphelilerin, Komünform'la direkt olarak bağlantılı olduklarına dair herhangi bir delile ulaşılamamıştır.⁶¹

Türkiye'de komünist faaliyetleri yakın takibe alan Amerikan Elçiliği'nin bu konudaki raporlarından, 1951 tevkifatının, komünizme karşı toplumsal bir refleks oluşturmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Hazırlanan raporlarda, Türkiye'de köylü ve işçiler arasında ciddi bir komünist bilinç veya organizasyon bulunmadığı belirtildikten sonra komünizmin kültürel nüfuzu üzerinde durulur. Komünizme sempatisi bulunan Fransızca, İngilizce veya her ikisini birden konuşabilen ve İstanbul'da bulunan toplamda 500 kadar entelektüelin bulunduğu ABD Büyükelçiliği'nce tespit edilir. Sayıları az olmasına rağmen etki alanları geniş olan bu insanların, Rus sanatına merak salarak komünizme meyyal hale geldikleri, bu yüzden de Amerika'nın kültürel anlamda bir kontra-atak yapması gerektiği vurgulanır.⁶²

Türk Ceza Kanunun 141. ve 142. Maddelerindeki Değişiklik

Demokrat Parti döneminde komünizmle mücadele etmek amacıyla atılan adımlardan birisi de TCK'nın 141. ve 142. maddelerinde yapılan

⁶⁰ 782.001/1-1452 (17 December 1951), Ankara to Department of State, Despatch No:313

⁶¹ 782.001/2-1452 (14 January 1952), Ankara to Department of State, Despatch No:375, 782.001/3-1052 (14 February 1952), Ankara to Department of State, Despatch No: 448.

⁶² 782.001/ 5-752 (7 May 1952), Istanbul to Department of State, Despatch No: 595.

değişikliklerdir.⁶³ Soğuk Savaş dönemi ile birlikte komünizme karşı reflekslerin güçlenmesi, bu konuda daha katı önlemlerin alınması ihtiyacını doğurur. Bu nedenlerle 1950'den itibaren komünizmle mücadelede gerekli hukuki zeminin oluşturulabilmesi için 141.ve 142. maddelerin tadili dillendirilmeye başlanır. Bu maddeler üzerinde değişiklik yapılması önerisi, önce Şevket Mocan önderliğinde 53 vekil tarafından 7 Kasım 1950'de Meclis'e getirilir. Ancak Meclis'in yoğunluğundan dolayı bir sonuç elde edilemez.⁶⁴

1951 tevkifatı ile başlayan komünistlere yönelik tutuklamalarda oluşan hukuki boşluklar, hükümet çevrelerini, 141. ve 142 maddelerin yeniden düzenlenmesi konusunda ciddi adımlar atmaya zorlar. Şevket Mocan ve arkadaşları, 16 Kasım 1951'de 141. maddenin değiştirilmesi için ikinci kez kanun teklifi verirler.⁶⁵ Değişiklik önerisinin en çarpıcı noktası ise 141. maddeye idam cezasının getirilmek istenmesidir. Getirilen teklif şu şekilde idi; *"Milli irade ve hakimiyet, vatan bütünlüğünü, istiklalini ret ve parçalamak... suretiyle memleket içinde komünizm ile içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tabakkümünü tesis etmek.... için açık, gizli... cemiyet kuranlar, tanzim edenler... ölüm cezası ile cezalandırılır."*⁶⁶

141. maddeye ölüm cezasının getirilmesine dair Adalet Komisyonu hazırladığı raporda, *"...ölüm cezası da prensip bakımından kabule şayan görülmemiştir. Zira; Ceza Kanunu ile müeyyide altında bulunan memnu fiillere aledderacat tertip olunan cezaların nispet ve miktarlarına göre, ölüm cezasının kabulünde adil bir nispetin temin edilemeyeceği"*⁶⁷ yönündeki mütalaasıyla idam cezası ile ilgili menfi görüş bildirir. Yani kanunun yoruma açık bir hale getirilmesi durumunda, ölüm cezasının adil bir şekilde uygulanamayacağı vurgulanır.

Adalet Komisyonunun menfi raporuna rağmen DP Seyhan milletvekili Arif Nihat Asya ve Şevket Mocan idam cezasını ateşli bir şekilde savunurlar. Arif Nihat Asya, müzakereler sırasında *"Komünizm azınlıklarını ölüm temizler. Bu hakikat kabul edilsin ki, kızıl donkişotların ara sıra ipi düşünerek enseleri seğirsün yahut kurşunu düşünerek kulakları çınlasın"* sözleriyle bu konudaki sert tutumunu ortaya koyar. Yine aynı konuşmasında *"Yalnız dış cemiyeti değil, hapishanenin iç cemiyetini de bu adamların şerrinden kurtarmanın tek çaresi vardır: Sebpa... Yahut iki çaresi vardır sebpa"*

⁶³ Söz konusu iki madde ile ilgili yapılan değişiklikler ve içerikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Örnek, agm. , s. 109-139.

⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:2, 24.11.1950, s. 189.

⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:10, 16.11.1951, s. 107.

⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:10, 16.11.1951, ekte bulunan "...Kanun Teklifleri ve Adalet Komisyonu Raporu", s. 15.

⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:10, ekte bulunan, 16.11.1951, "...Kanun Teklifleri ve Adalet Komisyonu Raporu", s. 21

ve kurşun”⁶⁸ diyen Arif Nihat Asya’ya göre, komünistler hapishanelerde bile tutulmamalı, direkt olarak sehpaya götürülmelidir.

Kanuna “komünizm” kelimesinin de direkt olarak konmasını, suç sayılan unsurun net olarak belirlenmesini savunan A.N.Asya, “141 ve 142 inci maddelerin tadiliyle neleri ve kimleri istihdaf ettiğimiz hepimizin malumu iken, komünizm ve komünist kelimelerini maddelerde dile almamak neden? Yoksa korkuyor musunuz?” demiştir.⁶⁹ Asya’nın tüm bütün uğraşlarına rağmen kabul edilen değişiklikte “komünizm” veya “komünist” ibareleri maddelere eklenmez.⁷⁰

Adı geçen maddelerin değiştirilmesi için yapılan müzakerelerde Şevket Mocan, tartışmaların daha açık yapılabilmesi için kapalı oturuma geçilmesini teklif eder.⁷¹ Yeterli oyun sağlanması ile yapılan kapalı oturumda Askeri Yargıç Şevki Mutlugil “komünizmin aziz yurdumuza ika etmek yolunda olduğu fenalıkları belirtmek vazifesiyse” vekillerin huzuruna çıkar. Mutlugil, yaklaşık 30 sayfalık rapor mahiyetinde uzun bir izahat yapar.⁷²

Bu izahat neticesinde CHP’li vekil Hamdullah Suphi Tanrıöver “Hükümet namına konuşan zatın bize verdiği izahat korkunçtur. Ne kadar tehlike derine gitmiş, ne kadar kök salmış ve ne kadar yayılmış; dehşetle dinledik”⁷³ diyerek Mutlugil’in konuşmasından etkilendiğini belirtir. Yapılan izahatın ardından Menderes, “Bugün komünizmin bir fikir hüriyeti mevzuu olmaktan çoktan çıkmıştır”⁷⁴ diyerek, 141 ve 142’nin ağırlaştırılması hususunda gerekli psikolojik zemini oluşturur.

Uzun tartışmaların sonunda 3 Aralık 1951’de değiştirilen 141. ve 142. maddelerdeki en çarpıcı nokta, Adalet Komisyonu’nun menfi raporuna rağmen 141. maddeye ölüm cezasının getirilmesidir. Yapılan değişiklikte hapis cezaları da ağırlaştırılır. 1949 yılında “Memleket içindeki içtimai bir sınıfın diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek... amacıyla cemiyet tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimse” 3 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezası alırken, 1951 değişikliği ile “Sosyal bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya... kurmaya tevessül edenler veya kuranlar...” için 8 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası getirilir. Yeni düzenlemeyle cezalar artırıldığı gibi, cemiyet

⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:10, 16.11.1951, s. 114.

⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:10, 16.11.1951, s. 113.

⁷⁰ 3 Aralık 1951’de kabul edilen değişiklikler için bkz: Resmi Gazete, 11.12.1951, s. 1-2.

⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:10, 16.11.1951, s. 118.

⁷² Mutlugil’in vekillere verdiği izahat için bkz: TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt 10, 19.11.1951, (Kapalı Oturum) s. 6-34.

⁷³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:10, 19.11.1951, (Kapalı Oturum) s. 37.

⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:10, 19.11.1951, (Kapalı Oturum) s. 39.

kurmaya tevessül etmek de suça dâhil edilir. Böylece 141. maddenin ucu oldukça açık bir hale getirilerek verilecek mücadelede yargının eli güçlendirilir.⁷⁵

Komünizmle Mücadelede Dinin Kullanılması Hususunda DP'nin Yaklaşımı

Demokrat Parti'nin sola karşı verdiği mücadele, hukuki alanla sınırlı kalmaz aynı zamanda Türkiye'de komünizmin taban bulmasını engelleyecek önlemler de düşünülür. Marks'ın insanlığı uyutan bir afyon olarak tanımladığı dinin, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de komünizme karşı kalkan olarak kullanılması düşüncesi, Demokrat Parti iktidarında da gündeme gelir.

Zaten, çok partili hayata geçişle birlikte oluşan liberal atmosferde Tek Parti döneminin katı laiklik politikaları terk edilerek dini hayatta da bir takım özgürlükler yaşanmaya başlanmıştı. CHP'nin son döneminde başlayan yumuşama, DP iktidarında da devam ettirilir. Tek Parti dönemi politikalarının oluşturduğu toplumsal hoşnutsuzluğu değerlendiren DP, dini hayata getirdiği özgürlükle kendisine geniş bir toplumsal taban oluşturur.⁷⁶ Güncel siyasette, laiklik ve sekülerizm gibi kavramların yoğun bir şekilde tartışıldığı bu süreçte⁷⁷, dini liberalizm, demokratikleşmenin bir adımı olarak görüldüğü kadar, komünizmle mücadelede de önemli bir unsur olarak öne çıkar. CHP'nin irtica ve laiklik eleştirileri karşısında DP, komünizmle mücadelede, dinin fonksiyonel gerekliliğini savunur.

DP vekili Burhan Onat, 1951 yılında bütçe görüşmeleri sırasında komünizme karşı dinin ne denli önemi olduğunu şu sözlerle ortaya koyar; *"Vakit vakit irtica var, irtica hortluyor diyorlar... komünizm bir yıldırım ise bunun paratoneri dindir. Komünizm bir zehirse bunun panzehiri dindir, komünizm bir mikropsa onun serumu, aşısı yine dindir."*⁷⁸

Özellikle batı devletlerinin komünizme karşı dini etkin bir şekilde kullandığını açıklayan Onat, Türkiye'de de aynı yolun izlenmesi gerektiğini Meclis kürsüsünden şu sözlerle izah eder;

⁷⁵ 10.6.1949 tarihinde kabul edilen mezkûr maddeler için bkz: *Resmî Gazete*, 16.6.1949 s. 1-2; 3.12.1951'de kabul edilen değişiklikler için bkz: *Resmî Gazete*, 11.12.1951 s. 1-2.

⁷⁶ Emin Özdemir; Amerikan Belgelerine Göre Türkiye'de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanc Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler, *Tarihin Peşinde* 2013, S.10, s. 72-75.

⁷⁷ İdris Yücel, "Turkish Experiments in Democracy: The Democratic Party And Religion In Politics Through The Eyes of French Diplomats", *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 15, Issue 43 (Spring 2016), s. 146-147.

⁷⁸ TBMM *Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:5, 22.02.1951, s. 446.

“Çarçıl’le Ruzvelt bir harp gemisinde buluştukları zaman ilk işleri, sanki başka yapacağı konuşacağı bir şeyleri yokmuş gibi, bir dini ayin yapmak oldu... Komünizm kızıl bir sel halinde şimalden cenuba akıyor. İtalya elden gitti dediğimiz bir anda bir de bakiyoruz bu sel durmuştur, Bunu kim durdurdu?... Hristiyanlık vasfı, nüfuzu onun yalnız vicdanlara hitap eden vasfı kızıl akideyi çözmeye, dağıtmaya kafi gelmiştir... Üç kıtayı emrine rametmiş bir milletin her hangi bir şekilde senelerce bu vaziyetten uzak kalması bütün dünyada dinden uzaklaştığı zaman insanların uğradığı haller gibi bizi birtakım zaafılara duçar etmiştir...”

Dinden uzaklaşmanın Türkiye’yi ve tüm dünyayı zaafa düşürdüğünü ve “komünizm selini” durdurmanın silahla değil dinle gerçekleştirilebileceğini iddia eden Onat, İngiliz tarihçi Toynbee’nin de İslam’ın Hristiyanlık’tan daha mütekâmil olduğunu ve dünyayı komünizmden ancak İslam’ın kurtaracağını söylediğini, yaptığı konuşmasında iddia eder.⁷⁹

Meclis tutanaklarında vekiller arasında din mevzu, irtica meselesi ve komünizmle mücadele diyalettiği içinde ele alınır. DP’li vekillerin tavrı dini zümrelerin ve kurumların güçlenmesine müsaade etmenin irtica değil komünizmle mücadele olduğu yönündedir. Bu duruma misal pek çok farklı konuşma tutanaklara yansır. DP Tokat vekili Ahmet Gürkan, İskandinav ülkelerinin aylarca komünizmle mücadelede, kendilerine bir esas aradıklarını ve neticede İslam dininin, bu mücadelede etkili bir müessese olduğuna kanaat getirdiklerini söyler. Batı demokrasilerinin komünizmle mücadelede dine yaptıkları yatırımları örneklerle anlatan Gürkan, Amerika’da da kilise sayısının 1935’te 199 binden 1945’te 253.000 çıktığını belirtir.⁸⁰

Komünizmi dine musallat olabilecek bir tehlike olarak gören DP Kocaeli milletvekili Yeredoğ Kişioğlu, Meclis’teki konuşmasında bu konuda şunları söyler; *“Batıl itikatlar, hurafat, komünistlik ve irticaa karşı kanunlarımız vardır...batıl itikatlar ve hurafat dine musallat olurlarsa komünizm de musallat olur. Bunlardan komünizm, ekinler arasına benim de yaprağım sizinkilere benzer diyerek girdikten sonra alıtan alta onların köküne gıda ve yer bırakmayarak yalnız kendisini yaşatan ayrık otu gibidir.”*⁸¹

Yani Kişioğlu’na göre rejim karşıtı her ideoloji teoride birbirlerine karşı olsalar bile pratikte birbirlerini kullanabilir, birbirlerinden yararlanabilirler. Dolayısı ile Kişioğlu, birini bastırmak için diğerini desteklemenin de zararlı olabileceğini ima eder. DP Afyon vekili Bekir Oynağanlı da *“Şu kürsüden senelerce ağzıma alınması suç telakki edilen Allah’tan dinden diyanetten bahsettiklerini, devlet radyosunda Kuran-ı Kerim okunduğunu gönül ferahlığı ile belirtir, Adnan Menderes*

⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 22.02.1951, s. 445.

⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 22.02.1951, s. 428.

⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 22.02.1951, s. 433.

Hükümeti'ne en samimi şükranlarımı arz etmeyi bir vazife bilirim" diyerek DP'nin din alanındaki politikasını desteklediğini açıklar. Oynağanlı, komünizm ve benzeri problemlerin din ile aşılabileceği düşüncesini ise şu cümlelerle anlatır; *"Bu memleketin şurasında veya burasında az da olsa komünistler türemiştir... Hâlbuki dinimiz bu gibi şeylere asla müsaait değildir... Dinimizi ihya ettiğimiz gün göreceğiz ki; bu memlekette birçok fenalıklar kendiliğinden önlenecektir."*⁸²

Komünizme karşı dini hayatın canlandırılmasını savunan DP vekili Gazi Yiğitbaşı da Meclis kürsüsünden *"Allah ve başka mukaddesat ve iman tanımayan komünizm tehlikesi karşısında aşılmaz ve yıkılmaz çelikten bir kale halinde dimdik ayakta duran kabraman milletimizin maneviyat bakımından da her halde takviye edilmesi elzem ve zaruridir"*⁸³ diyerek DP'nin dini hayata yönelik yaptığı düzenlemeleri, komünizmle mücadele perspektifinden değerlendirerek bu politikaları destekler. DP'li vekillerin, dini hayattaki canlanma karşısında artan irtica eleştirilerine yönelik komünizm tehlikesi vurgusu, güncel siyasette artık genel geçer bir jargona dönüşür.

Demokrat Parti Hükümeti'nin Yurtdışındaki Öğrencilere Yaklaşımı

Demokrat Parti'nin ilk döneminde sola karşı menfi yaklaşımının ortaya çıktığı diğer bir alan ise eğitim hayatıdır. Bu süreçte, yurtdışına özellikle Paris'e giden öğrencilerin komünist oldukları iddiası ile burslarının kesilip Türkiye'ye dönmeye zorlanması dikkat çeker. Nitekim, DP iktidarı öncesinde de yurtdışında öğrencilerin sol akımlardan etkilendikleri dile getirilmekte idi. Sol faaliyetlerde bulunan öğrenciler özellikle Paris'te toplanmaktaydılar. Af konusunda da bahsettiğimiz gibi, bu öğrenciler Paris'te İleri Jön Türkler Cemiyeti adı altında bir cemiyet kurmuşlardı. Yurt dışında okuyan öğrencilerin komünist olduklarına dair DP'li vekillerce yapılan eleştirilerin çoğu bu cemiyet ve Fransa'da devlet bursu ile okuyan öğrenciler üzerinden yapılır.

İleri Jön Türkler Cemiyeti, Fransa'da sol görüşlü bir grup Türk öğrenci tarafından 1949 Baharı'nda kurulmuştu. Üyeleri arasında Atilla İlhan'ın da bulunduğu cemiyet, TKP ile bağlantı halinde olup yurt dışında matbuat, propaganda işleri ve Nazım Hikmet'in affına yönelik çalışmalarla meşgul olmaktaydı.⁸⁴ 1950 seçimleri öncesi faaliyetleriyle Türkiye'de de etkili olmaya çalışan İleri Jön Türkler Cemiyeti, dönemin CHP Hükümeti tarafından da yakından takip edilmiş, etki alanı sınırlandırılmaya çalışılmıştı. Bu amaçla

⁸² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 22.02.1951, s. 435.

⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:13, 23.02.1952, s. 606.

⁸⁴ Aclan Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s. 242-245.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün imzaladığı bir kararla, cemiyetin “*Türk Emekçilerine Açık Mektup*” ve “*Türkiye Gençlerine ve Öğrencilerine Çağrı*” başlıklı beyannamelerinin yurda sokulması yasaklanmış ve elde edilen nüshalarının toplatılması kararlaştırılmıştı.⁸⁵

Demokrat Parti iktidarının hemen başında ise İleri Jön Türkler, nükleer silahlanmaya karşı Stockholm çağrısının imzalanmasına dair bir bildiri, DP Hükümeti'ne açık bir mektup ve Türk Gençliği'ni Kore Savaşı'nı protesto etmeye çağıran başka bir bildiri yayınlarlar. Cemiyetin bu faaliyetleri, DP iktidarı döneminde de mercek altına alınır. Cumhurbaşkanlığı'nın bu faaliyetlere yönelik hazırlattığı raporda, yayınlanan bildirilerin, “*Sovyetler ve Solcular lehinde propaganda yapıyor, gençlik ve halk kışkırtılıyor*”⁸⁶ şeklinde değerlendirilmesi, hükümet nezdinde cemiyete yönelik olumsuz bakışı daha da belirginleştirir. Nitekim Aralık'ta Bakanlar Kurulu'nun kararı ile Paris'te yayınlanan broşürün Türkiye'ye sokulması yasaklanır.⁸⁷ İlerleyen zamanlarda birkaç defa daha basılan broşür ve bildirilerin yurda sokulmamasına dair karar alındıktan sonra 1951'in son günü, 31 Aralık'ta yani 1951 tevkiyatının ortalığı kavurduğu günlerde cemiyetin “*bil'umum matbuatlarının*” yurda sokulması ve dağıtılması tümünden men edilir.⁸⁸

DP döneminde İleri Jön Türkler'in Meclis gündemine gelmesi ise, yine komünist “*avcısı*” DP Tekirdağ vekili Şevket Mocan'ın 1951'in ilk günlerindeki sorusu ile gerçekleşir. Mocan, Paris'te İleri Jön Türklerin Kore'ye asker gönderilmesini protesto eden üç üyesinin yaralandığı haberi üzerine Meclis'te Başbakanlık'tan cemiyet ile ilgili bazı noktaları sözlü olarak açıklamasını ister. Mocan'ın üzerinde durduğu noktalar şunlardır; “*Grupta öğrenci var mıydı? Varsa devletten burs alıyorlar mı? Jön Türkler kimdir, hangi ailelere mensupturlar? Suçlular iade edilecek mi? Savcılık harekete geçmiş midir? Eski Tan Gazetesi sahipleri (Serteller kastediliyor) orada mıydı?*” Mocan'ın sorularını cevaplandıran Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, böyle bir cemiyetin var olduğunu ancak üyelerinin sayısını ve kimlerden teşekkül ettiğini bilmediğini açıklar. Aldığı cevaptan tatmin olmayan Mocan, “*Kore'de esir bir Türk askerinin komünistlerce diri diri yakıldığını ve bu askerin karısı ve çocuklarının vergileri ile Fransa'da komünist öğrencilere tahsisat yollandığını*” söyleyerek bir yanda komünistlerle çarpışırken bir yanda da yurt dışındaki solcu öğrencilere burs gönderilmesini eleştirir. Mocan'dan sonra tekrardan söz alan Köprülü, adeta mahcup bir tavırla “*Bunlar kimlerdir? Kimlerden mürekekeptir,*

⁸⁵ BCA, 30.18.1.2/122.44.2, 1.5.1950.

⁸⁶ BCA Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30.01), 30.01.0.0/41.242.10, 3.7.1950.

⁸⁷ BCA, 30.18.1.2/124.92.17, 21.12.1950.

⁸⁸ BCA, 30.18.1.2/ 127.95.15, 31.12.1951.

bilmiyorum. Mamafih arkadaşımın izahından mütenebbih olarak şahsen bunların isimlerini öğreneceğim. Bir Milletvekili olarak, Hariciye Vekili olarak değil. Fakat Hükümetin diğer alakalı dairelerinin malumatı olmadığını söyleyemem. Benim Hariciye Vekili sıfatıyla malumatım yoktur” diyerek bu öğrencilerin devlet bursu meselesini Maarif Vekili’nin açıklaması gerektiğini söyler.⁸⁹

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de göreve geldiği ilk günlerde gazetecilere yaptığı bir konuşmasında öğrencilerin yurt dışına gönderilmesine karşı olduğunu beyan eder.⁹⁰ Meclis’te de 1951 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmeleri yapılırken DP Burdur vekili Mehmet Özbey “*Fransa’daki 236 talebemiğin %80’i komünist olmuş, parası kesilmiş yine gelmiyorlar. Bunlar gizli ellerle besleniyorlar. Artık bu yardımı keselim*” demiştir.⁹¹ Nazım Hikmet’in kurtarılması için Fransa’da yapılan protestolar sonrasında ABD Ankara Büyükelçiliği’nin hazırladığı rapora göre de, bu öğrencilerin sayıları 200 civarındadır.⁹² Yani Özbey’in verdiği sayı ABD raporları ile de aşağı yukarı örtüşmektedir.

Fransa’ya giden gençlerin ya komünizm ya da cinsel yoldan geçen frengi hastalığına tutulduğunu söyleyen DP Gümüşhane vekili Ahmet Kemal Varınca da Meclis kürsüsünden Milli Eğitim Bakanı’na şu sözlerle yüklenir ; “*Maarif Bakanından bilhassa rica ediyorum. Eğer Paris’te okutturmaya devam ederlerse daima bu kürsüye çıkıp itiraz edeceğim*” Yurt dışındaki öğrenciler aleyhine ortamın hayli gerilmesi üzerine DP Erzurum vekili Bahadır Dülger sağduyulu bir yaklaşımla; “*Bu gayet ferdi ve sübjektif bir mütalaadan ibarettir. Paris’te bulunan talebeler arasında o büyük şehrin ilim membalarından kuvvetle istifade eden ve iyi bir şekilde tahsil yaparak memleketimize dönen gençler ekseriyeti teşkil ediyorlar. Bunların arasında muhtelif fikir ve ahlak sapıklıklarına düşmüş olabilenler de vardır. Fakat bu Paris’e gitse de gitmese de varıttır*” diyerek ortamı yumuşatmaya çalışsa da DP vekili Varınca, “*Paris’in muhiti bugün zenginlerin yeridir, zevk-u sefa yeridir... okuma yeri değildir. Okuma için talebeleri İngiltere’ye, Almanya’ya gönderelim*” diyerek öğrenciler hakkındaki katı tavrını devam ettirir.⁹³ Dülger’in yurt dışındaki öğrencilere bakışı DP’li vekillerin ekseriyeti karşısında istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak DP’li vekillerin Paris’te okuyan öğrencilere bakışı olumsuzdur.

1951 tevkifatı sonrası TKP’ye bağlı olan İleri Jön Türk Cemiyeti de büyük darbe alır. Cemiyet, 16 Aralık 1951’de yani tutuklamaların devam ettiği günlerde

⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:4, 17.1.1951, s. 228-230.

⁹⁰ Akşam Gazetesi, 15.8.1950, s. 3.

⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 25.2.1951, s. 788.

⁹² 782.001/2-1050 (20 January 1950), Ankara to Department of State, Despatch No. 60.

⁹³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:13, 27.2.1952, s. 971-972

TCK 141. maddeyi ve tevkifatı hedef alan “*Kabrolsun Faşist Terör Kanunu Merkf Vatanseverlere Hürriyet!*” başlıklı bir bildiri yayınlar.⁹⁴ Bu bildiride, Fransa’da okuyan Türk öğrenciler “*Memleket aleyhinde faaliyette bulunanları meydana çıkarmak maksadile*” Türkiye’den Paris’e gönderilen polisler hakkında da uyarılır. Nitekim Emniyet Genel Müdürlüğü bu cemiyeti uzunca bir süre yakından takip eder. Bu öğrencilerden beşi Türkiye Büyükelçiliği aracılığıyla tutuklanarak Ankara’ya gönderilir.⁹⁵ DP’nin ilk döneminde, bilhassa 1951 tevkifatı sonrası İleri Jön Türkler Cemiyeti’nin etkinliğini yavaş yavaş kaybettiği görülür.

DP’nin ilk döneminde Paris’e gönderilen öğrencilerle ilgili vekillerin görüşü genel manada menfi olmuştur. Zaman zaman yurtdışına giden öğrenciler ile ilgili sağduyulu yaklaşan vekiller olmuşsa da İleri Jön Türk Cemiyeti’nin faaliyetleri dolayısı ile yurtdışına özellikle Paris’e giden öğrenciler, sol hareketlerle ilişkilendirilerek çoğu zaman eleştiri konusu olmuştur.

Komünistlik Suçlamaları Neticesinde İtibar Kaybeden Köy Enstitülerinin Kapatılması

Yeni kurulan Cumhuriyet’in, kendi ideolojisini yerleştirmek ve toplumsal kalkınma sağlamak amacıyla geliştirdiği Köy Enstitüleri projesi, plan aşamasından itibaren, günümüze kadar hep tartışma konusu olmuştur. 17 Nisan 1940’da Meclis’te kabul edilen kanun⁹⁶ ile hayata geçirilen Köy Enstitülerine pek çok konuda eleştiri getirilmiştir. Soğuk Savaş öncesi bu eleştirilerde öne çıkan konular, çoğunlukla kadınların okul yapımında çalıştırılması ve enstitü öğretmenlerinin köylü üzerindeki yetkileri ile ilgilidir.⁹⁷ Soğuk Savaş döneminin başlaması ile birlikte Köy Enstitülerinin komünizmle ilişkilendirilmesi, bu kurumlarla ilgili tartışmalara farklı bir boyut kazandırır.

Artık TBMM’de de Köy Enstitülerine yönelik komünizm eleştirileri, daha önceki eleştiri konularının önüne geçer. CHP döneminde kurulan bu kurumlar, CHP’nin kendi döneminde bile CHP’li vekiller tarafından eleştirilere maruz kalır. CHP’nin Maraş vekili Emin Soysal, Hasanoğlu, Savaştepe, Arifiye Köy Enstitülerinde bizzat şahit olduğu olayları Meclis kürsüsünden duyurmuştur. Hasanoğlu Köy Enstitüsü’nde “*Sosyalizm ve Sosyal Meslekler Tarihi*” isimli bir kitaptan etüt yapıldığını, komünistler ve milliyetçiler diye öğrencilerin ikiye

⁹⁴ BKA 30.01.0.0/ 123.783.4, 16.12.1951.

⁹⁵ *Akşam Gazetesi*, 10.12.1952, s. 1-2.

⁹⁶ *Resmî Gazete*, 22.4.1940, s. 2-3.

⁹⁷ Köy Enstitülerine TBMM’de yapılan muhalefet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Fevzi Çakmak, “Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, Güz 2007, s. 221-250.

bölündüğünü ve münakaşaların yapıldığını anlatmıştır. Soysal, Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gittiği bir sırada mektep kooperatifi namına gönderilmiş bir pakette “*Sosyal Mücadele ve Marksizm*” isimli bir kitap bulduğunu belirtmiştir. Soysal, Köy Enstitülerine dair yaptığı aynı konuşmada Arifiye ve Savaştepe Köy Enstitülerinde öğrencilerin anne ve babalarından habersiz kendi aralarında nişanlandıklarını ve aile mefhumunun zedelendiğini iddia etmiştir.⁹⁸ Emin Soysal, 3 sene sonraki başka bir birleşimde ise komünist Sabahattin Ali'nin tercüme ettiği ve ihtilalcılık telkin ettiği öne sürülen Fontamura isimli bir kitabın Köy Enstitüleri'ne sokulduğunu söylemiştir. Bu kitaptan bazı sayfaları kürsüden okumuş ve özel bir surette Sabahattin Ali'nin Köy Enstitülerine teftiş ve tetkike geldiğini söylemiştir.⁹⁹

Gerek iktidardaki CHP'nin gerekse de muhalefet partisi DP'nin Köy Enstitülerini komünizmle ilişkilendirerek yaptıkları eleştiriler, CHP iktidarının son döneminde bu kurumların kapanış sürecini başlatmıştı. 1947'de programı değiştirilen Köy Enstitüleri kuruluş amacından uzaklaşmış, 1948'de Köy Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirmek üzere açılmış olan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştı.¹⁰⁰

DP'nin iktidara gelmesi ile ülkenin Batı Bloğu'na iyiden iyiye kayması, korporatist ve devletçi bir yaklaşımla kurulmuş olan Köy Enstitülerine getirilen komünist suçlamaların dozunu daha da artırır. Zira DP'nin ortaya çıkışı Çiftçi Topraklandırma Kanunu'na karşı duran bir grup milletvekili öncülüğünde gerçekleşmişti. Çiftçi Topraklandırma ve Köy Enstitüsü Kanunları ise birbirleri ile ilintili kanunlardı. İkisi de Tek Parti iktidarlarının devletçi, korporatist ve kolektif kalkınma hedeflerinin yansımasıydı. DP ise toprak sahibi kesimin temsil edildiği ve liberal sağ söylemler ile ortaya çıkmış bir partiydi. Dolayısı ile daha kuruluşunda, Köy Enstitülerine ve arkasındaki ideolojiye mesafe koyan DP, iktidara geldikten sonra bu kurumlara yönelik eleştirilerini devam ettirir.

DP Erzurum vekili Bahadır Dülger, CHP'nin devletçi politikalarının ferdi teşebbüsü baltaladığını ve “...*Türkiye’de komünizmi yaymak isteyenlere fikirlerini kolaylıkla besleyebilecek iptidai zemini hazırlamış...*” olduğunu söyler. Komünizm üzerine yaptığı konuşmasında, devletin kilit noktalarına getirilen komünistlerin

⁹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:3, 24.12.1946, s. 456-457.

⁹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:16, 14.2.1949, s. 143.

¹⁰⁰ Fevzi Çakmak, agm. , s. 234.

“zehirlî” fikirlerini yaydıklarını açıklayan Dülger, bu isimlere örnek olarak Köy Enstitüleri’nin mimarı olan İsmail Hakkı Tonguç’u gösterir.¹⁰¹

DP iktidarı ile beraber komünizm eleştirisinin yanında dini hassasiyetler üzerinden de politika üretilir. Bunun en bariz örneği karma eğitime olan eleştirilerde ortaya çıkar. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin Köy Enstitülerine komünizme taban oluşturduğunu düşünmesinden dolayı karşı olduğu, 1951’de kanun değişikliği için yapılan kapalı oturumdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Tevfik İleri, söz aldığı Meclis kürsüsünden

“Komünizmin telkin unsurlarından birisi de, aile mefhumunu yıkmak, yok etmektir... genç insanların komünizme inhimaklerini temin etmek için buldukları çare, serbest cinsi münasebettir... Köy Enstitülerinin bir feci manzarası da budur... bu müesseselerde 500 erkek çocuğun yanında hepsi 16, 20, 22 yaşlarında 60-70 kız çocuğu beraber okur, beraber çapa yaparlar... Gene yan yana pavyonlarda yatar... Nice köy kızları serbest fuhuşa teşvik edilmiştir”¹⁰²

sözleri ile Köy Enstitüleri hakkında DP’nin genel bakış açısını ortaya koyar. Askeri Yargıç Şevket Mutlugil de, kapalı oturumda Meclis’e sunduğu raporda, Köy Enstitülerinin komünistler tarafından köy köy nüfuz ve istismar için müracaat ettikleri bir saha olduğunu dile getirir.¹⁰³

1950’de DP iktidarından hemen sonra Köy Enstitülerindeki karma eğitime son verilir. Kız öğrenciler İzmir Kızılçullu ve Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitülerinde toplatılırlar. Bu düzenleme, velilerin kızlarını uzak memleketlere yollamak istememesinden dolayı Köy Enstitülerindeki kız öğrenci sayısının ciddi manada düşmesine sebep olur.¹⁰⁴

DP Elazığ vekili Ömer Faruk Sanaç, 26 Aralık 1952’deki birleşimde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’ye birkaç maddeden oluşan şu soru önergesini sunar;

“CHP İktidarı zamanında Köy Enstitülerinin... muhtelif vesilelerle efkârı umumiyeye intikal etmiş olan solcu temayüllerin bu müesseselere yerleştirilmek istendiği hususunda bazı eşhasın gayret sarf ettiği yolunda vesikalara müstenit bir malumat var mıdır?”

Bu soruya, İleri’nin cevabı ise “solcu temayüllere sahip bazı eşhasın yerleştirildiği ve bunların babis konusu istikamette birtakım faaliyetler sarf ettikleri, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık bir vakıadır” şeklinde olur. Bu durumu örneklendirmek için enstitülerde serbest okuma saatlerinde “Sovyetizm”,

¹⁰¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:3, 22.12.1950, s. 284.

¹⁰² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt 10, 19.11.1951 (Kapalı Oturum) s. 43.

¹⁰³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt 10, 19.11.1951 (Kapalı Oturum) s. 31.

¹⁰⁴ Aşlı Avcı Akçalı, Karanlık Sokağı Aydınlatan” Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü, *Turkish Studies*, C. 10/5, Bahar 2015, Ankara, s. 34.

“Demokrasi ve Sosyalizm”, “Sosyal Mücadelelerin Tarihi” gibi eserlerin özetlerinin okutulduğunu açıklar.¹⁰⁵

DP’li vekillerin Köy Enstitülerine dair eleştirilerinin farklı noktalarda olduğu da görülmektedir. DP’nin Çorum vekili Ahmet Başbüyük, Köy Enstitülerinin birer israf yuvası olduklarını iddia eder. Başbüyük Enstitüler hakkında “*Bu müesseseler Hükümet içinde birer sömürme vasıtası halinde çalışmaktadırlar... Köy Enstitülerinin hepsi lüks ve konfor içerisinde görülmüştür. Öğretmen ve memurlar en güzel evlerde bedava oturmakta, bedava elektrik yakmakta, su sarf etmekte ve ayrıca birer dönümlük de arazileri mevcut olmaktadır*” demiştir.¹⁰⁶

DP’li vekillerin, Köy Enstitülerine yönelik başta komünist propaganda olmak üzere farklı konularda eleştiri örneklerini çoğaltmak mümkündür. Bu eleştiriler neticesinde “*Köy Enstitülerinin İlk Öğretmen Okulları ile Birleştirilmesi Hakkında Kanun*” 20 Ocak 1954’te Meclis’e getirilir. Kanun, Meclis’e geldiğinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salım Burçak hem Köy Enstitülerinin hem de Öğretmen Okullarının aynı anda öğretmen yetiştirmesinin iki başlılığa sebep olduğunu ve bunun giderilmesi için böyle bir kanunun hazırlandığını belirtir. DP Rize vekili Ahmet Morgil ise Köy Enstitülerinden yetişenlerden verim alınamadığını, bunun da çiftçi, sanatçı ve öğretmenin bir arada yetiştirilmeye çalışmaktan kaynaklandığını açıklar.¹⁰⁷ Sonunda 27 Ocak 1954’te ciddi bir muhalefetle karşılaşılardan Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının birleştirilmesi kararı alınır.¹⁰⁸ Sonuç olarak Köy Enstitülerini DP kapatmış olsa da Enstitülerin kapanış sürecinin daha CHP döneminde başladığını söylemek yanlış olmaz. Hem CHP hem de DP döneminde enstitülerin komünizmle ilişkilendirilmesi, bu kurumların kapanmasında etkili olur.

Sonuç

II. Dünya Savaşı’ndan sonra girilen Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Bloğu arasında yaşanan mücadeleden en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Jeopolitik açıdan kritik bir konumda yer alan Türkiye, tarihsel nedenlerin de etkisiyle Sovyet tehdidini yakından hisseder. Bu süreçte, Sovyet tehdidi karşısında, Batı Bloğu’na entegre olma çabaları, çok partili hayata geçiş, yaşanan nisbi özgürlük ortamı ve ardından gelen komünizmle mücadele,

¹⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:18, 26.12.1952, s. 437-441.

¹⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:5, 25.2.1951, s. 763.

¹⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:27, 20.1.1954, s. 258-260.

¹⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:27, 27.1.1954, s. 378.

birbirleri ile direkt-endirekt bağlantılı olan gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1950 seçimleri ile iktidar olan Demokrat Parti'nin, Türkiye'deki sol hareketlere yaklaşımı, ana hatlarıyla Soğuk Savaş psikolojisinde kendisinden önce şekillenmiş bakış açısından farklı değildir. Bu dönemde sola karşı geliştirilen devlet refleksi, dış politikadaki gelişmeler ile doğrudan alakalıdır. Soğuk Savaş sürecinde kendisine Batı Bloğu'nda yer arayan Türkiye, dışarıda Sovyet tehdidini hissettiği ölçüde içerde sola karşı baskısını artırır. Batı Bloğu'nda yer alabilmek için bir düşman yaratılır. Ülke içinde bu düşman bazen olduğundan çok daha büyük boyutlarda ele alınarak hem kamuoyu oluşturulur hem de komünizme karşı kurulan Batı Bloğu'nda elde edilen konum sağlamlaştırılmaya çalışılır.

Kaynaklar

- AKAL Emel (2007) Mustafa Suphi, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 8: Sol, İletişim Yayınları, İstanbul s. 138-164.
- AKÇALI Aşlı Avcı (2015) Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü, *Turkish Studies*, C. 10/5, Bahar, Ankara, s. 27-56.
- AKKAYA Bülent (2012) Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı, *Akademik Bakış Dergisi*, S.28, Ocak-Şubat, s.1-20.
- Akşam Gazetesi*, 29.7.1950.
- Akşam Gazetesi*, 15.8.1950.
- Akşam Gazetesi*, 10.12.1952.
- ARSLAN Ali (2011) *Türkiye'de Üniversite ve Siyaset*, Paraf Yayınları, İstanbul.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.2/125.19.17, 7.3.1951.
- BCA 30.18.1.2/125.19.5, 8.3.1951.
- BCA 30.18.1.2/122.44.2, 1.5.1950.
- BCA 30.18.1.2/124.92.17, 21.12.1950.
- BCA 30.18.1.2/ 127.95.15, 31.12.1951.
- BCA 30.18.1.2/125.19.17, 7.3.1951.
- BCA 30.01.0.0/41.242.10, 3.7.1950.
- BCA 30.01.0.0/ 123.783.4, 16.12.1951.
- Cumhuriyet Gazetesi* 16.5.1950.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1950.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 29.7.1950.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 30.7.1950.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 5.8.1950.

Cumhuriyet Gazetesi, 8.8.1950.

Cumhuriyet Gazetesi, 10.8.1950.

Cumhuriyet Gazetesi, 12.8.1950.

ÇAKMAK Fevzi (2007) Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, Güz, s.221-250.

ÇAPANOĞLU Münir Süleyman (1964) *Türkiye’de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*, Pınar Yayınevi, İstanbul.

ÇAVDAR Tevfik (2013) *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 5.bs., İmge Kitabevi, Ankara.

----- (2013) *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, 5. bs., İmge Kitabevi, Ankara.

Democracy in Turkey, 1950-1959; Records of the U.S. State Department Classified Files:

782.001/2-1050 (20 January), Ankara to Department of State, Despatch No: 60.

782.001/5-650 (13 April 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 301.

782.001/8-1150 (10 July 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 13.

782.001/9-1350 (11 August 1950), Ankara to Department of State, Despatch No:76.

782.001/10-550 (13 September 1950), Ankara to Department of State, Despatch No: 148.

782.001/1-1452 (17 December 1951), Ankara to Department of State, Despatch No: 313.

782.001/2-1452 (14 January 1952), Ankara to Department of State, Despatch No:375,

782.001/3-1052 (14 February 1952), Ankara to Department of State, Despatch No: 448.

782.001/ 5-752 (7 May 1952), Istanbul to Department of State, Despatch No: 595.

ERTEM Barış (2010) Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S. 11, s.252-273.

Esbab-ı Mucibeli Hükküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı (2000), BDS Yayınları, Berdan Matbaası.

GÜNAĞ Altuğ (2014) Amerika Birleşik Devletleri’nde Mc Carthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri, *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4. S.1, Temmuz-Aralık, s. 62-78.

HAYTOĞLU Ercan (2002) Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.11, s.76-115.

KURBAN Vefa (2014) 1950-60 Yıllarında Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler, *ÇTTAD*, C: 14 S.28, s.253-282.

MUMCU Uğur (1994) *Bir Uzun Yürüyüş*, 10.bs. Tekin Kitabevi, İstanbul.

- ÖRNEK Cangül (2014) Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 69, S. 1, s.109-139.
- ÖZDEMİR Emin (2013) Amerikan Belgelerine Göre Türkiye'de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler, *Tarihin Peşinde*, S.10, s.63-82.
- Resmi Gazete*, 22.6.1940.
- Resmi Gazete*, 11.6.1949.
- Resmi Gazete*, 16.6.1949.
- Resmi Gazete* 15.7.1950.
- Resmi Gazete*, 15.8.1951.
- Resmi Gazete*, 11.12.1951.
- SAYILGAN Aclan (2009) *Türkiye'de Sol Hareketler*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- SINMAZ SÖNMEZ Cahide (2012) Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.10, S. 20, s.111-136.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:1, 14.08.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:3, 24.12.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:16, 14.2.1949.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:25, 20.3.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:8, Cilt:25, 21.3.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:1, 30.6.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:1, 13.7.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:1, 14.7.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:2, 24.11.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:3, 22.12.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:3, 11.12.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:4, 17.1.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:5, 22.2.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:5, 25.2.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:10, 16.11.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Cilt:10, 19.11.1951 (Kapalı Oturum).
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:13, 23.2.1952.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:13, 27.2.1952.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:18, 26.12.1952.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:27, 20.1.1954.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:9, Cilt:27, 27.1.1954.

TEKİN Yusuf (2002) Türkiye’de İlk Sosyalist Hareket “İştirak Çevresi”nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara üniversitesi SBF Dergisi*, C.57, S.4, s. 171-184.

TUNÇAY Mete (2000) *Türkiye’de Sol Akımlar-I* (1908-1925), BDS Yayınları, İstanbul.

YÜCEL İdris (2016) Turkish Experiments in Democracy: The Democratic Party And Religion In Politics Through The Eyes of French Diplomats, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 15, issue 43 (Spring 2016), 144-176.

Zafer Gazetesi, 29.7.1950.

Zafer Gazetesi, 30.7.1950.